

Jakab András

A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében*

„Scire leges non hoc est verba earum tenere, sed vim ac potestatem.”¹

1. A kulcsrendelkezés a rendes bíróságok számára: Alaptörvény 28. cikk
2. Az objektív teleologikus értelmezés
 - 2.1 A magyarországi gyenge jelenlét okai
 - 2.2 Egy speciális objektív teleologikus értelmezésmélet: Dworkin
 - 2.3 Az objektív teleologikus érvekkel szembeni kifogások és a rájuk adható válaszok
 - 2.4 Amivel nem tévesztendő össze: a szubjektív teleologikus értelmezés
3. Az Alaptörvény értelmezése mint a rendes bírósági jogértelmezés előfeltétele: Alaptörvény R) cikk
4. Az Alaptörvény további, a jogértelmezésre vonatkozó rendelkezései
 - 4.1 A nemzetközi joggal konform értelmezés követelménye: Alaptörvény Q) cikk
 - 4.2 Az EU-joggal konform értelmezés követelménye: Alaptörvény E) cikk
5. Az Alaptörvény bírói jogértelmezésre vonatkozó rendelkezéseinek új intézményes kontrollja: az alkotmányjogi panasz
6. Zárszó

2011. április 18-án az Országgyűlés új alkotmányt fogadott el, Alaptörvény néven.² Az elkövetkezőkben azt vizsgálom, hogy ennek milyen hatásai lehetnek a bírói jogértelmezésre.

1. A kulcsrendelkezés a rendes bíróságok számára: Alaptörvény 28. cikk

28. cikk. A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjóknak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.

Az Alaptörvény 28. cikke új rendelkezés, nem az Alkotmány (az 1949. évi XX. törvény hatályos formájában) valamely rendelkezésének átalakítása vagy átvétele. A magyar bíróságok érvelési kultúrájának átalakítására irányul. Egyrészt rögzíti az alkotmánykonform értelmezés követelményét, amelynek intézményi megjelenése az Alkotmánybíróság előtti valódi alkotmányjogi panasz. Másrészt rögzíti az objektív teleologikus értelmezés követelményét is, amelynek alkalmazásához (a *telosz* megállapításához) a második mondat ad útmutatót.³ A második mondat tehát nem új értelmezési mérce az első mondatban foglaltakhoz képest, hanem az első mondatbeli „cél” szót értelmezi. Az elkövetkezőkben azt vizsgáljuk meg részletesebben, hogy ez a két követelmény (teleologikus és alkotmánykonform értelmezés) mit jelenthet a gyakorlatban.

2. Az objektív teleologikus értelmezés

Az objektív teleologikus értelmezés a normát objektív (értsd: nem a tényleges jogalkotó eredeti szubjektív, hanem a szövegből magából következő objektív) célja fényében értelmezi. Az objektív célt vagy kifejezetten a szövegből (például címből, preambulumból), vagy közvetve a szöveg alapján (mint egy feltett szerzőnek a szöveg alapján feltételezett szándékát⁴) határozhatjuk meg. Magát a célt az irodalomban társadalmi célként (*le but social*) vagy *ratio legisként* szokták meghatározni.⁵ A magyar jogi nyelvben ismert, a „törvény szelleme” (szemben a törvény betűjével) kifejezés ennél tágabb értelmű, hiszen nemcsak annak célját jelenti, hanem általános szellemiségét is, de ezt is magában foglalja. Az értelmezési módszer neve a német irodalomban *objektív-teleologische Auslegung*,⁶ az angol–amerikaiiban *purposive interpretation*, a franciában pedig *méthode téléologique*.⁷ Az elképzelés nem új keletű, már a római jogban is ismert volt: „*Scire leges non hoc est verba earum tenere, sed vim ac potestatem*” (a törvényeket értelmezni nem azt jelenti, hogy

* Szakmai lektor: SZABÓ Miklós.

A tanulmány a munkaügyi pereket tárgyaló bírák képzésének keretében a Magyar Bíróképző Akadémián 2011. november 28-án elhangzott előadás írásos változata, amelynek elkészítéséhez adott tanácsaiért köszönettel tartozom BENCZE Mátyásnak, KOVÁCS Andrásnak és SZOMORA Zsoltanak.

- 1 „A törvényeket értelmezni nem azt jelenti, hogy a betűjüknek engedelmessékedünk, hanem értelmüknek és céljuknak.” Celsus, *Digesta* 1,3,17.
- 2 A szöveget lásd *Magyar Közlöny* 2011. április 25. (2011/43.) 10656–10681; <http://kozlony.magyarorszag.hu/pdf/8946>.
- 3 A teleologikus módszerhez gyakorlatias módon lásd JAKAB András: „Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt Magnaud?” *Jogesetek Magyarázata (JeMa)* 2010/1. 83–93; <http://www.jema.hu/article.php?c=29>.
- 4 „*Intent of any reasonable author.*” Aharon BARAK: *Purposive Interpretation in Law* (Princeton: Princeton University Press 2005) xi.
- 5 Érdekes megoldásként Québecben külön tv.-t fogadtak el az értelmezési szabályokra, és ebben ezt is kodifikálták. „A törvények minden rendelkezése, akár előíró, akár tiltó, akár büntető, úgy tekintendő, mint amelynek célja valamely probléma orvoslása vagy valamely kedvező változás elérése. A törvényeket olyan tág, szabad módon kell értelmezni, amely biztosítja céljuk megvalósítását, valamint előírásaik végrehajtását azok valódi értelmének, szellemének és céljának megfelelően.” *Loi d'interprétation* (Québec) 41. cikk.
- 6 Franz BYDLINSKI: *Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff* (Wien – New York: Springer ²1991) 453.
- 7 Pierre-André CÔTÉ: *Interprétation des lois* (Montréal: Yvon Blanc ²1990) 353. 1. lj.

a betűjüknek engedelmessé válnak, hanem értelmüknek és céljuknak).⁸

A német irodalomban gyakran a *Natur der Sache* („a dolog természetéből fakad, hogy...”) címszó alatt találjuk meg az ilyen érveket.⁹ Az osztrák alkotmányjogi gyakorlatban elterjedt *Antwortcharakter der Verfassung* (az alkotmány válaszcélja) elv is idetartozik.¹⁰ Speciális esetük az EU-jogban az *effet utile* (a közösségi jog hatékony érvényesülése) értelmezési elve és a nemzetközi jogban az *implied powers doctrine*, amelyek abból indulnak ki, hogy a feltett jogalkotó – még ha kifejezetten nem is írt róla, de minden bizonnyal valamely speciális értelmezést részesített volna előnyben – a saját normáinak érvényesülését kívánja (azaz például az átültetési hatásköröket tágra kell érteni stb.). Az angolszász jogokban ismert *magis est ut res valeat quam pereat* (olyan értelmet kell adni az értelmezéskor egy jogi rendelkezésnek, hogy „az inkább hatékony legyen, mint hogy elbukjon”) elve is ennek a logikának felel meg.¹¹ A magyar alkotmánybírói gyakorlat a *teloszt* a „jogszabály funkciójának”, az objektív teleologikus értelmezést pedig funkcionista értelmezésnek nevezi.¹² A büntetőjogi irodalom pedig jogtárgyként és jogtárgyharmonikus értelmezésként ismeri a technikát.¹³

A magyar jogi kultúrában hagyományosan jelen volt ez a fajta teleologikus értelmezés, de a szocializmus évtizedei alatt szinte kihalt.¹⁴ Az elkövetkezőkben ennek okait mutatjuk be röviden.

2.1 A magyarországi gyenge jelenlét okai

A rendszerváltást követően többségében elfogadott magyar értelmezési kánon szerint négyféle értelmezési módszer van: 1. nyelvtani, 2. logikai, 3. rendszertani és 4. történeti.¹⁵ Erre a négyesre nehéz lenne ráfogni, hogy a szocializmus öröksége, hiszen köztudottan Savigny-tól erednek. Ami tehát ott szerepel, az bizonyosan nem szocialista. Valami azonban *hiányzik*, s ez a hiány a szocializmus öröksége. A kérdéses ötödik elem: a *teleologikus* értelmezés,¹⁶ amelynek elfogadottsága csupán lassacskán erősödik a rendszerváltás óta.¹⁷

Ha meg akarjuk tudni, hogy – a második világháború előtti hazai jogászoktól eltérően – miért nem szerették a szocializmusban a teleologikus értelmezést, akkor Szabó Imréhez kell fordulnunk.¹⁸ Álláspontja szerint a teleologikus értelmezés lényege (hibája), hogy a törvényt függetleníti a törvényhozó akaratától, s az értelmezés elvévé egy felvett, kitűzött célt tesz. Az értelmezés egyetlen célja azonban az – így Szabó –, hogy a lehető legteljesebben feltárjuk a törvényhozó eredeti szándékát, s ezért az értelmezés során csak olyan célokat szabad figyelembe vennünk, amelyek a törvényhozó céljai voltak. A teleologikus értelmezés tehát szerinte csupán a történeti értelmezés keretében jelenhet meg;¹⁹ az önálló teleologikus módszer elvetendő.²⁰

A teleologikus értelmezéssel szembeni legfontosabb szocialista jogelméleti ellenvetés az volt, hogy eltávolodik a törvényhozó eredeti akaratától, s túl nagy játékteret enged a jogalkalmazásnak.²¹ Ezt lehetne akár a jogbiztonság követelményéből fakadó érvelésnek is tekinteni. Az akkori körülmények közt, az akkori légkör fényében azonban az álláspontot inkább úgy kell

értékelni, mint annak megnyilvánulását, hogy a szocializmus – egy „normális” autoriter rezsimhez illően – nem kedvelte az *ellenőrizhetetlen* kreativitást.²² Ehelyett a jogalkalmazókat előre

8 Celsus, Digesta 1,3,17.

9 Peter RAISCH: *Juristische Methoden. Vom antiken Rom bis zur Gegenwart* (Heidelberg: Müller 1995) 176–178.

10 Ez egy olyan történeti jellegű érv, ahol nem arra hivatkozunk, hogy mit mond egy norma, hanem arra, hogy mit *nem* mond („beszédés hallgatás”). Azaz egy norma azért nem szabályoz egy számunkra kétségesnek tűnő kérdést, mert a jogalkotás időpontjában ez olyan egyértelmű volt, hogy még csak nem is volt kérdés. Így pl. a B-VG-ben nincs kifejezett rendelkezés arról, hogy a kormány egyhangúlag vagy többséggel dönt, de mivel a B-VG 69. cikkének keletkezésekor ez egyértelmű volt (ti. az egyhangúság), ezért feltételeznünk kell, hogy a B-VG implicite most is ezt írja elő (máskülönben az alkotmányozó akkor ezt kifejezetten eltérően rendezte volna). Lásd Bernhard RASCHAUER: „Art. 69” in Karl KORINEK – Michael HOLOUBEK (szerk.): *Österreichisches Bundesverfassungsrecht* (Wien: Springer [cserélhető lapos kiadás, 2003. decemberi állapot]) 28. msz. Lényegében hasonló jellegű logikát implikált a 62/2003. (XII. 15.) AB hat. (ABH 2003, 637, 651.), amely előbb azt állapította meg, hogy a jog-összehasonlító és a jogtörténeti áttekintés szerint az „államfőnek a törvényhozást ellenőrző jogköre egységes és egyszer gyakorolható” (tehát csak egyfajta vétő lehetséges, és ez csak egyszer gyakorolható), és (bár ezt nem mondja, de az érvelés csak ezzel az implikált érvelési lépéssel értelmes) mivel ezzel ellentétes rendelkezést az Alk.-ban nem találunk, ebből arra következtet, hogy *vélhetően* az Alk. 26. §-a is csak egyfajta vétő egyszeri alkalmazását engedi meg. A korábbi jogállapot AB általi érvként való használatának ebben a kontextusban ugyanis másként egyszerűen nem tudunk értelmet adni.

11 Lord DIPLOCK in *Attorney-General of The Gambia v. Momodou Jobe* [1984] A.C. 689, 702.

12 Lásd pl. 18/2008. (III. 12.) AB hat., ABK 2008. március, 267, 271.

13 SZOMORA Zsolt: „A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés” *Büntügyi Szemle* 2009/2. 11–17; KIS Norbert – HOLLÁN Miklós: *Büntetőjog I. Az anyagi büntetőjog általános része* (Budapest: Dialóg Campus 2011) 62–63.

14 A teleologikus értelmezést (a szerző megfogalmazásában: a mögöttes igazoló elvekre hivatkozást) hiányolja számos példán keresztül BENCZE Máttyás: *Elvek és gyakorlatok. Jogalkalmazási minták és problémák a magyar bírói ítélkezéskben* (Budapest–Debrecen: Gondolat – Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2011) 127–153.

15 Pl. 48/1991. (IX. 26.) AB hat., ABH 1991, 217, 242. BÍRÓ György – LENKOVICS Barnabás: *Magyar polgári jog. Általános tanok* (Miskolc: Novotni³1999) 142–144. Hasonlóképpen négyes módszerrel dolgozik SZILÁGYI Péter: *Jogi alaptan* (Budapest: Osiris 2001) 305; SZIGETI Péter: *Jogtani és államtani alaponalak* (Budapest: Rejtjel 2002) 170–171; LAMM Vanda – PESCHKA Vilmos (főszerk.): *Jogi lexikon* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1999) 298. Négyes módszert használ s a lábjegyzetben megemlíti a teleologikus SZABÓ Miklós: „A jog alkalmazása” in SZABÓ Miklós (szerk.): *Bevezetés a jog- és államtudományokba* (Miskolc: Bíbor³2001) 141–142, 142. 16. l.

16 A teleologikus értelmezés Rudolf von JHERINGre vezethető vissza. Lásd KISS Géza: *A jogalkalmazás módszeréről. Dogmatörténeti és kritikai tanulmány a magánjog köréből* (Budapest: Atheneum 1909) 53–58. JHERING jogértelmezési tanáról lásd Wolfgang FIKENTSCHER: *Methoden des Rechts in vergleichender Darstellung III.* (Tübingen: Mohr Siebeck 1976) 279–280; a teleologikus értelmezésről újabb szerzőknél uo. 676–681. Magyarul JHERINGhez

kiszámítható automatákká szeretne volna alakítani.²³ Ehhez járult hozzá – vélhetően inkább tudatosan, mint öntudatlanul – Szabó Imre is.²⁴

Másrészről a szocializmus idején a napi gyakorlat is azt mutatta, hogy a külső politikai befolyással szemben a bírói függetlenség csak egyetlen hatásos érvet tud felvonultatni: a jogszabály szövegét. Mára a szocialista jog világa véget ért, de a rá jellemző mentalitás megmaradt, és a bíróságra bekerülő fiatalokat is erre nevelik.²⁵ A helyzet nagyjából ahhoz a kihíváshoz hasonlít, amellyel a NATO-ba való belépésünk után a nemzetközi hadgyakorlatokon a magyar katonák küzdöttek. Korábban részletes parancsokat kaptak, amelyeket csak pontosan követni kellett, a NATO-ban azonban feladatokat adtak nekik, amelyeket kreatív módon kell megoldani. Azaz többet kell gondolkodni és meg kell érteni, hogy mi is a funkciója az egyes tevékenységeknek.

A második világháborút megelőzően – részben a kodifikáció hiánya miatt is – a magyar bírák sokkal kreatívabbak és intellektuálisan bátrabbak voltak. A magyar jogtörténetben sokszor felmerülő probléma épp az ellenkező volt, ti. hogy a bírók túl autonómak, és törvényrontó szokásjogra hivatkozva nem alkalmaztak jogszabályokat. Jelenleg a másik szélsőség helyzetében vagyunk: a magyar bírák túlságosan sokszor ragaszkodnak a törvény betűjéhez, és gyakran elfelejtik annak célját (vagy ha mégis eltávolodnak a szó szerinti jelentéstől, akkor azt nem a törvény objektív célja, azaz valamiféle társadalmilag igazságos cél érdekében teszik, hanem érdemi indokolás nélkül mintegy azt sugallva, mintha a megoldás világosan következne a normaszövegből, valamiféle tettetett formalizmussal).

A kortárs magyar jogtudományi szakirodalom kiterjedten elemzi a kérdést, vagyis a megoldásokat tálcán nyújtja, amelyeket a jogalkalmazónak csak el kellene fogadnia.²⁶

2.2 Egy speciális objektív teleologikus értelmezésmélet: Dworkin

A teleologikus értelmezés sajátos, a magyar szakirodalomban is gyakran emlegetett változatát adja Ronald Dworkin, aki szerint minden esetnek csak egy helyes megoldása van (*one right answer thesis*), amelyet a jogalkalmazó bírónak konstruktív (kreatív) jogértelmezéssel kell megtalálnia.²⁷ Ez annyit tesz, hogy a kérdéses jogi rendelkezésnek a lehető legjobb értelmezést adja; a legjobb értelmezésnek pedig a közösség politikai erkölcsével leginkább összhangban lévő értelmezést kell tekintenünk (ez az egyszerű nyelvtani értelmezéstől gyakran igen távoli értelem). Ennek megállapítása persze igen nehéz feladat, lényegében emberfeletti képességeket igényel. Ennek az emberfeletti bírói képességek a metaforikus hordozóját nevezi Dworkin Herkulesnek.²⁸ Ez a fajta felfogás lényegében azt feltételezi, hogy minden jogi rendelkezésnek objektív célja (azaz a konkrét jogalkotó konkrét akarata nem feltétlenül releváns), hogy az adott politikai közösség moralitásának elveit és azok megvalósulását segítse. A bírónak azt kell feltételezniük, hogy a teljes jogrend mögött egyetlen koherens erkölcsi elképzelés van (ennek megszemélyesített alkotója a politikai közösség maga), amely egyszerre illeszkedik a jogra alapuló társadalmi gyakor-

latokhoz (ebbe beleértendő a jogszabályok is) és egyúttal igazolja is azokat (*law as integrity*).²⁹

A legfontosabb probléma az ilyen jellegű elképzelésekkel persze az, hogy a vitát részben áttolja a közösség politikai moralitásáról folyó vitára, amelyre sokkal kevesebb diskurzusszabályunk van, és amellyel kapcsolatban kompromisszumokat

legutóbb lásd FRIVALDSZKY János – POKOL Béla (szerk.): *Rudolf von Jhering és jogelméletének hatása* (Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar 2011). A háború előtti Magyarországon jellemző volt, de nem volt kizárólagos az ötös értelmezési módszer. Lásd SZABÓ Imre: *A jogszabályok értelmezése* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1960) 103–109, irodalmi utalásokkal. Azonban más név alatt (pl. speciális logikai módszerként) szinte mindenkinél elfogadott volt.

17 LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része* (Budapest–Pécs: Dialóg Campus 1997) 224; SZABÓ Miklós: *Jogi alapgfogalmak* (Miskolc: Bíbor 2002) 121; TAKÁCS Albert: „A jogértelmezés alapjai és korlátai” *Jogtudományi Közöny* 1993/3. 110–122, kül. 120–121; VISEGRÁDY Antal: *Jog- és állambölcselet* (Budapest–Pécs: Dialóg Campus 2002) 131. A megerősödést sajnos gátolja egyrészt a megöröklött mentalitás, másrészt azonban a nagy ügyteher is, hiszen a teleologikus értelmezéshez időigényes gondolkodásra van szükség, lásd Marcin MATCZAK – Mátyás BENCZE – Zdenek KÜHN: „Constitutions, EU Law and Judicial Strategies in the Czech Republic, Hungary and Poland” *Journal of Public Policy* 2010, 96–97.

18 SZABÓ (16. l.) 97–109, kül. 104–109.

19 SZABÓ (16. l.) 105. Álláspontja megfelel a kortárs szovjet irodalmi álláspontoknak. Lásd *uo.* a 106. 10. jegyzetben idézett szovjet szerzőket.

20 Ezen felül további „burzsoá” módszerként SZABÓ Imre megkülönböztet egy hatodik, „értékelő” értelmezést is. Ez azonban csupán SZLADITS egy idézetének (SZLADITS Károly: *Magyar magánjog I.* [Budapest: Grill 1938] 156) félreértésén alapul, amely szerint a jog értelmes célkitűzésekkel igazságos eredményre törekszik. Szó szerint ugyanezt mondja SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlat I.* (Budapest: Grill 1933) 52, ahol SZLADITS ezt úgy fejt ki, hogy a négy klasszikus értelmezési módszer mellett ezt kell az ötödik, *értékelő módszer* alapjául venni. Ez azonban valójában a teleologikus értelmezés. Helyesen látja a kettő azonosságát LÁBADY (17. l.) 224.

21 SZABÓ Imre: *Jogelmélet* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1977) 259–261.

22 A bizonytalanság és ellenőrizhetetlenség veszélyére egyébként felhívja a figyelmet már MARKÓ Jenő: *A jogalkalmazás tudományának alapjai* (Budapest: Magyar Jogászegylet 1936) 100, 104, 105 (amellett, hogy ugyanezen munka 97. oldalán elismeri a teleologikus értelmezés létét).

23 Vö. SZABÓ Imre: *A jogelmélet alapjai* (Budapest: Akadémiai 1971) 184. A kreativitás visszaszorítása többé-kevésbé sikerült is, s a magyar bírói kar mind a mai napig irtózik a spekulatív jellegű jogi levezetésektől, számára általában csak az a jog, *ami kifejezetten „oda van írva”*. Vö. a magyar bíróságok szöveghűségéről POKOL Béla: *A jog elmélete* (Budapest: Rejtjel 2001) 284. Hasonló a mentalitás a lengyel és a cseh bíróságokon is, lásd empirikus adatokkal igazolva MATCZAK–BENCZE–KÜHN (17. l.) 81–99 és Denis GALLIGAN – Marcin MATCZAK: *Strategies of Judicial Review* (Warsaw: Sprawne Państwo 2005) kül. 17–27.

24 Mint a konszolidálódó diktatúrák általában, a működőképesség fenntartása érdekében a szocializmus is felmutatott bizonyos kvázi jogállami vagy arra távolról emlékeztető jellegzetességeket. A jelenséget kiválóan elemzi Roger SCRUTON: „Totalitarizmus és joguralom” [ford. TAKÁCS Péter] in TAKÁCS Péter (szerk.): *Joguralom és jogállam* (Budapest [k. n.] 1995) 101–108.

is sokkal nehezebb kötni.³⁰ Ezért álláspontunk szerint lehetőleg nem a teljes jogrend átfogó céljával, hanem egyes rendelkezések konkrét céljával kell érvelnünk. Ez sajnos nem mindig lehetséges, hiszen a konkrét célról alkotott elképzelésünket a jogrend általános céljáról vallott (politikai filozófiai) nézetünk is befolyásolhatja,³¹ de a lehetőségekhez képest kerülni kell az ilyen érvek közvetlen használatát a jogértelmezésben. Az átfogó jogrendcélok (avagy a jogrend mögött álló átfogó erkölcsi igazolások) meghivatkozását az is nehezíti, hogy amennyiben nem egy hosszú közhelylistát akarunk, hanem olyasvalamit, ami a konkrét (akár társadalmilag igen vitatott) jogesetben is iránymutatást nyújt, akkor bizony különféle egymással versengő narratívákat adhatunk a jogrendszer erkölcsi értelmének.³² Ez igaz ugyan néha a konkrét rendelkezések mögötti telosz megtalálására is, de ott egy fokkal nagyobb az esély rá, hogy kevésbé futunk alapvető világnézeti kérdésekbe, ezért az erről szóló vita kevésbé indulatos és a vesztes inkább belenyugszik az eredménybe.³³ A jogrendszer politikai-erkölcsi értelmének különféle narratíváit tényként kell kezelnünk a pluralista demokráciákban (mint amilyen Magyarország), s ezért (a minimális pragmatikus közös önérdeken felül) a jogrend átfogó „erkölcsi értelme” igencsak ingoványos talaj, amelynek a jogi érvelésbe emelése a gyakorlatban a saját morális preferenciák jogi szükségszerűségként való feltüntetéséhez vezet. Bár a saját morális preferenciáinkat nem tudjuk teljesen kiküszöbölni a jogi érvelésben sem, legitimációs okokból szerepüket minimalizálnunk kellene.³⁴ A dworkini értelmezésemélet ugyan nem váltja fel a jogi érvelést a morálissal, de a morális érvek szerepét igenis erősíti, és az értelmezőt azok nyíltabb használatára biztatja. Ezt a fentiek miatt erősen kifogásolni lehet.

2.3 Az objektív teleologikus érvekkel szembeni kifogások és a rájuk adható válaszok

A leggyakoribb kifogások, hogy (a) egy szövegbe többféle rációt is bele lehet látni, és ez egymással ellentétes értelmezési eredményekre vezethet (valamint a közülük való választás önkényes) és (b) gyakran a világos *ratio legis* mellett sem egyértelmű, hogy azt melyik értelmezés mozdítaná elő jobban a következőket illetően (például azért, mert empirikus vizsgálat kellene ennek kiderítéséhez, amire a jogértelmezőnek nincs lehetősége).³⁵ Ezek találó kifogások, de nem jelentik, hogy teleologikus érveket sosem használhatunk, hanem csak azt, hogy nem mindig vezetnek eredményre.

Ugyancsak felvethető, hogy a szövegnek nincs szándéka: ilyen csak embereknek lehet. Szövegeknek valóban nincs szándékuk, de mint ahogy lehet arról beszélni, hogy egy kalapács funkciója/célja a szögek beverése (és példának okáért nem a sepregetés), úgy valamely jogszabályi rendelkezésnek is lehet célt/funkciót tulajdonítani.

Az objektív teleologikus érvek másik formájával (ti. nem a szöveg céljára, hanem egy absztrakt feltételezett jogalkotó akaratára hivatkozás) szembeni érv pedig az lehet, hogy „absztrakt szerző” nem is létezik, csak konkrét. Ez valóban igaz, ezért szerencsésebb a szöveg céljára, nem pedig egy absztrakt szerző szándékára hivatkozni.

2.4 Amivel nem tévesztendő össze: a szubjektív teleologikus értelmezés

Az előző ponttal ellentétben itt olyan jellegű érvekről van szó, amelyek nem valamely rendelkezés vagy netán az egész jogrend (többé-kevésbé konkrét) objektív céljára, hanem a konkrét jogalkotó konkrét céljára (szándékára) hivatkoznak.³⁶ Erre nem azért hivatkozunk, mert úgy gondolnánk, hogy a jogalko-

Erre kiváló példa a „szocialista törvényesség”, amelynek nagyjából a „jogbiztonság a szocialista diktatúrában” lenne a definíciója, ahol a hangsúly a diktatúrán van. A fogalom farizeus mivoltához (nevezetesen, hogy beleértetik a törvénytértek legitimálása, ha az a proletárdiktatúra érdekeit szolgálja) lásd Friedrich-Christian SCHROEDER: „Wandlungen und Konstanten der »sozialistischen Gesetzhlichkeit«” *Recht in Ost und West* 1989/6. 358–362.

25 A magyar bíróságok jelenleg szövegtöbbletben érvelnek, mint nyugat-európai társaik. Lásd POKOL (23. lj.) 277–285. POKOL (velem ellentétben) ezt a szövegtöbbletet nem minősíti, hanem csak leírja.

26 Hiányolja a teleologikus (jogtárgyharmonikus) értelmezést SZOMORA Zsolt: *A nemi bűncselekmények alapkérdései* (Budapest: Rejtjel 2009) 92; SZOMORA Zsolt: „A Legfelsőbb Bíróság a fajtalanyságról. A csokolózás szeméremértő jellege” *Jogesetek Magyarzata (JeMa)* 2010/4. 52–57.

27 Ronald DWORKIN: *Law's Empire* (London: Fontana 1986) viii–ix.

28 DWORKIN (27. lj.) 239.

29 DWORKIN (27. lj.) 225–228, 254–258.

30 DWORKIN mint a nyugati (szekuláris) jogi gondolkodás vallási fanatikusa („the Taliban of the Western legal thought”): Richard A. POSNER: „The Problematics of Moral and Legal Theory” *Harvard Law Review* 1998. 1638–1715, kül. 1695. Magyarul ehhez lásd POKOL Béla: „Posner gazdasági jogelmélete” *Jogelméleti Szemle* 2000/3; jesz.ajk.elte.hu/pokol3.html.

31 Steven J. BURTON: *An Introduction to Law and Legal Reasoning* (Boston–Toronto: Little, Brown and Company 1985) 101–123.

32 Ebből az okból utasítandó el a Magyarországon (szerencsére) nem nagyon használt, de Németországban igencsak kedvelt, Rudolf SMENDre támaszkodó elmélet, amely szerint az alk. egészének valódi célja az „integráció”. A konzervatív etatista (államközpontú) erkölcsiség kivetítéseként kritizálja ezt (és a Carl SCHMITT-recepciót) találóan Robert Christian van OUYEN: *Der Begriff des Politischen des Bundesverfassungsgerichts* (Berlin: Duncker & Humblot 2005).

33 Hasonló kritika DWORKINnal szemben Nigel E. SIMMONDS: *Central Issues in Jurisprudence. Justice, Law and Rights* (London: Sweet & Maxwell 2002) 217, további utalásokkal.

34 A „társadalom általános erkölcsi elvárásait” ellenben a jog keretei közt figyelembe kellene venni, lásd részletesebben JAKAB (3. lj.).

35 Aleksander PECZENIK: *On Law and Reason* (Dordrecht: Kluwer 1989) 412, 414–415.

36 Ennek megállapítása nehéz lehet, egyesek (különösen testületi döntések esetében, ahol sokan nem is tudják, mit szavaznak meg; esetleg mindenkinek más és más a célja) ezért lényegében fikciónak minősítik a fogalmat. Lásd COTE (7. lj.) 13–14, további utalásokkal. Ugyanezek a problémák hatványozottan jelentkeznek, ha tv. esetén a „nép” akaratával érvelünk, lásd pl. Ekkehart STEIN – Götz FRANK: *Staatsrecht* (Tübingen: Mohr 182002) 34. Hivatkozhatunk ehelyett a kodifikátor (*framer*) szándékára (amennyiben ez egy személy volt, pl. egy jogtudós), lásd pl. Robert BORK: „Neutral Principles and Some First Amendment Problems” *Indiana Law Journal* 1971. 1–35, kül. 17.

tó „mindenki másnál jobban tudja, hogy rendelkezésének mi a helyes értelmezése[, h]anem egyszerűen azért, mert ez az értelmezés az övé”.³⁷ Ennek pedig az az oka, hogy erősebb a legitimitációja (közelebb áll a szuverenitás forrásához), mint a jogértelmezőnek, illetve a jogalkalmazónak.

A jogalkotói szándék feltárásának eszköze lehet a jogalkotási folyamat anyagainak (*travaux préparatoires*) vizsgálata,³⁸ esetleg (utólag) közvetlenül a jogalkotó megkérdezése, hogy „mit is gondolt”.³⁹ Az utóbbi ismeretlen a magyar jogrendben, és mivel az Alkotmánybíróság szerint a saját aktusok értelmezésének lényegében ugyanolyan jogi formában kell történnie, mint amilyen az értelmezett aktus (különben csak saját magát kötheti a szerv), ezért valószínűleg nem is fog kialakulni.⁴⁰ Az előbbi típusú érv (ti. a *travaux préparatoires*) azonban közkedvelt, és elsősorban a miniszteri indoklásra (néha a parlamenti, illetve bizottsági anyagokra) való hivatkozásban ölt testet.

A szubjektív célra való hivatkozásnak tartalmilag két alfaja van. (a) Az egyik azt kérdezi, hogy mit akart abban a konkrét történelmi pillanatban a jogalkotó. Az amerikai alkotmányjogi irodalomban ezt nevezik *original intent*nek, az erre koncentrált irányzatot pedig *intentionalism*nek. A francia (általános jogi) szakirodalomban az ilyen jellegű érveket az exegétikus iskola (*École de l'Exégèse*) hívei emlegetik.⁴¹ (b) A szubjektív célra való hivatkozás másik alfaja szerint a kérdés inkább az, hogy a jogalkotó mit mondana ma (megváltozott történelmi körülmények közt). Ezt nevezik a francia irodalomban *méthode évolutive*-nek.⁴²

Az (a) típusú érvekkel szembeni legmeggyőzőbb kifogást (a már említett fikciós kifogás mellett) Thomas Jefferson fogalmazta meg:

Néhányan vallásos alázattal tekintenek az alkotmányokra, és úgy kezelik őket mint egy frigyládát, amely túl szent ahhoz, hogy megérintsék. Az előző korszak embereinek olyan bölcseséget tulajdonítanak, amely emberfeletti. [...] Jól ismertem azt a korszakot. [...] Épp olyan volt, mint a jelenlegi, de a jelenleginek a tapasztalata nélkül. [...] Ne kövessünk ilyen példákat, és ne legyünk kishitűek a tekintetben, hogy egy generáció kevésbé lenne képes saját magáról gondoskodni és saját ügyeit intézni, mint egy másik.⁴³

Ezen felül a jogalkotói szándék néha többrétű, és ezek a konkrét interpretációs esetben egymással ellentétes eredményekre is vezethetnek.⁴⁴ Esetleg a jogalkotó épp nyitva akart hagyni egy kérdést. A (b) típusú érvekkel a legfontosabb probléma azok igencsak hipotetikus és ellenőrizhetetlen (ti. „a jogalkotó erre azt mondaná, hogy...”) volta. Mindkét típusú érvel szembeni súlyos ellenvetés a norma címzettjeinek szempontjára való utalás:

Egész egyszerűen összeegyeztethetetlen egy demokratikus, sőt egyáltalán egy tisztességes államberendezkedéssel, hogy a jogszabályok jelentését az határozza meg, mit gondolt a jogalkotó, és nem pedig azt, hogy valójában mit hirdetett ki. Ez szerintem egy fokkal még annál is piszkosabb trükk, mint amikor Néró császár állítólag magas oszlopokra szögeztette az ediktumokat, hogy ne lehessen könnyen elolvasni őket.⁴⁵

A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában Kiss László fogalmazta meg (egy különvéleményben) a szubjektív teleologikus érvekkel szembeni legáltalánosabb érveket:

A „törvényhozói szándék” koncepciója egyébként – amellyel a többségi határozat is operál – igen ellentmondásos mind az alkotmány, mind a jogértelmezés terén. A kifogások kétszintűek. Elsőként azt a kérdést kell megválaszolni: lehetséges-e egy kollektív testület (a 386 képviselőből álló törvényhozás) „egyirányú” szándékát felfejteni? (A szándékra való hivatkozás elfogadásának lehetséges üzenete: a mérlegelési jogot adó esetekben a jogalkalmazó a törvényhozó vélelmezett szándékát, saját, esetleg önkénytől sem mentes szándékával azonosíthatja.) [...] A szándék megállapításánál lehetséges-e sorrendet kialakítani a szerint, hogy a törvényjavaslat előterjesztője – aki miniszterként nem feltétlenül országgyűlési képviselő – által mondottak fontosabbak az „igennel” vagy a „nemmel” szava-

Ez azonban legitimitációs szempontból aggályos, hiszen nem a kodifikátor, hanem a jogalkotó alkotja a követendő jogot. A kodifikátor csak egy szöveget ír, amelyből jog csak a jogalkotó aktusa által lesz. A magyar viszonyok közt a *framer* egyébként is igen gyakran testületi (a legfontosabb 1989-ben a NEKA), ezért az említett módszertani problémán ez úgysem segít. A ke-rekasztal-tárgyalások résztvevőinek szándékára való hivatkozást [erre példa: 4/1997. (I. 22.) AB hat., ABH 1997, 41, 45–46.] kritizálja módszertani szempontból meggyőzően TÓTH Gábor Attila: „A titokzatos alkotmány. Jelentés az alkotmányértelmezés nehézségeiről” *Jogtudományi Közlöny* 2008/9. 399–412, kül. 406–407.

37 KIS János: *Alkotmányos demokrácia* (Budapest: Indok 2000) 134.

38 A magyar AB gyakorlatából példa erre: 4/1997. (I. 22.) AB hat., ABH 1997, 41, 45–46.

39 Ilyesmi mind a mai napig létezik (a római jogi *rescriptumok* mintájára) Franciaországban: A parlamenti képviselők (látva a gyakorlati jogalkalmazási problémákat) kérdést tehetnek fel a minisztereknek a tv.-ek értelmezéséről, amelyre a válasz (*réponse ministérielle*) aztán a hivatalos lapban (*Journal Officiel*) is megjelenik és mindenkire kötelező. Lásd Eva STEINER: *French Legal Method* (Oxford: Oxford University Press 2002) 71–73; Bruno OPPETIT: „Les réponses ministérielles aux questions écrites et l’interprétation des lois” *Dalloz* 1974. 107–112. A magyar jogrendben ilyesfajta autentikus értelmezés nem létezik.

40 41/1993. (VI. 30.) AB hat., ABH 1993, 292.

41 Pierre PESCATORE: *Introduction à la science du droit* (Luxembourg: Centre Universitaire de l’État 1960) 333–335.

42 PESCATORE (41. l.) 331.

43 Thomas JEFFERSON levele Samuel KERCHEVALnak (1816. július 12.) in Merrill D. PETERSON (szerk.): *The Portable Jefferson* (New York: Penguin 1975) 558–559.

44 Susan J. BRISON – Walter SINNOTT-ARMSTRONG: „A Philosophical Introduction to Constitutional Interpretation” in Susan J. BRISON – Walter SINNOTT-ARMSTRONG (szerk.): *Contemporary Perspectives on Constitutional Interpretation* (Boulder et al.: Westview 1993) 1–25, kül. 11.

45 Antonin SCALIA: „Common Law Courts in a Civil-Law System: The Role of United States Federal Courts in Interpreting the Constitution and Laws” in Amy GUTMANN (szerk.): *A Matter of Interpretation* (Princeton: Princeton University Press 1997) 17.

zó képviselők voksainál? Ha nem is zárható ki elméleti lehetőségként az, hogy több száz ember szándéka azonos legyen egy adott pillanatban, elégséges tanúbizonyság az Országgyűlés Hivatalos Jegyzőkönyve erre? [A törvényhozói szándék problémájának irodalmából lásd: Max Radin: Statutory Interpretation. 43 Harvard Law Review 863, 870–871. Oliver Wendell Holmes: The Theory of Legal Interpretation. („Nem azt kutatjuk, hogy mi volt a törvényhozó szándéka, hanem, hogy mit jelent a törvény.”) 12 Harvard Law Review 417, 417–419.]

Ennél még erőteljesebb a kifogások következő, második szintje, amit „normatívnak” nevezek. Ha létezik is empirikusan a „törvényhozó szándéka”, lehet-e amellett érvelni, hogy annak ereje van? A jogalkotó a leírt szövegen keresztül beszél, nem pedig a feltételezett szándékán keresztül. Alkotmányos jogállamban a jog uralmának kell megvalósulnia, nem az éppen aktuális jogalkotók szándékának („government of laws, not men”). Az Alkotmánybíróságot pedig kizárólag az Alkotmány szövege köti, sem az alkotmányozó (alkotmányértelmezéskor), sem a törvényhozó (a támadott norma alkotmányellenességének magállapításakor) feltételezhető szándékát nem veheti figyelembe, amikor egy döntés legitimitását kívánja megalapozni. Ez az érvelés egybecseng Sólyom László 23/1990. (X. 31.) AB határozatban kifejtett párhuzamos indoklásával, amelyben szembeállítja a törvényhozó azon szabadságát, hogy az Országgyűlés dönthet bármely tudományos, aktuálpolitikai vagy gyakorlati megfontolás szerint, míg az Alkotmánybíróság kizárólag alkotmányjogi érvekkel alapozhatja döntését, így nem köti azt a törvényhozó szándéka sem. (ABH 1990. 88, 97.) Alkotmányos jogállamban nem is várható el azoktól, akikre kötelező a jog, hogy olyan fogalmat használjanak jogos/jogtalan magatartásuk irányújaként, amely egyrészt homályos, másrészt nem kötelező.⁴⁶

Az említett problémák kiküszöbölése végett érdemes (a) egyrészt a szubjektív teleologikus érveket (amennyiben ez lehetséges) inkább objektív teleologikus érvekké átfogalmazni (azaz a szöveg rációjáról, ne pedig valamely jogalkotó valamely céljáról beszéljünk inkább), (b) másrészt pedig ezt az objektív *teloszt* magából a szövegből kell levezetnünk, nem pedig miniszteri indoklásokból vagy más nem jogi minőségű dokumentumból.

A szubjektív teleologikus érveknek van az előzőekben említett pozitív (ti. mit akart a jogalkotó) változatán kívül egy negatív változata is (ti. mit nem akarhatott a jogalkotó). Ezeknek tipikus megnyilvánulásai, amikor azért fogadunk el egy bizonyos értelmezést, mert a jogalkotó „nem akarhatott ellentmondani magának”, „nem akarhatta megsérteni az alkotmányt vagy a nemzetközi jogot”, „nem akarhatott haszontalanságot vagy butaságot kodifikálni”, „nem akarhatott méltánytalanul eljárni”. Ezek az érvek is (csakúgy, mint a fent említett pozitív szubjektív teleologikus érvek) mind a jogalkotó racionalitásának feltételezésén alapulnak,⁴⁷ és indokolhatják például az elírások hivatalos helyesbítés nélküli „értelmesre értelmezését”. Az angol *Golden Rule*, illetve amerikai elnevezéssel a *soft plain meaning rule* (ti. a nyelvtani értelmezés alapvetően mérvadó, mégis elhagyható, ha abszurd eredményre vezetne, hiszen „ezt nem akarhatta a jogalkotó”⁴⁸) is ezen alapul (magyar terminológiával: nyelvtan-

ni értelmezés korigálva *argumentum ad absurdummal*⁴⁹). E negatív szubjektív teleologikus érvekkel szemben nincsenek általánosan felhozható módszertani kifogások. Mindazonáltal ezek a negatív szubjektív teleologikus érvek néha olyan absztraktak (azaz nem kötődnek a konkrét jogalkotóhoz), hogy inkább objektív teleologikus érvekről van szó.

3. Az Alaptörvény értelmezése mint a rendes bírósági jogértelmezés előfeltétele: Alaptörvény R) cikk

A 28. cikk szerint a jogszabályokat az Alaptörvénnyel összhangban kell értelmezni. Ehhez azonban szükséges az Alaptörvény értelmének megállapítása. Az Alaptörvény értelmezéséhez részben maga a 28. cikk (ti. objektív teleologikus értelmezés: „azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak”), részben pedig az R) cikk (3) bekezdése tartalmaz útmutatót.

R) cikk (3) Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.

Az R) cikk (3) bekezdése az Alaptörvény egyik legvitatottabb rendelkezése. Az alkotmányértelmezésre egyszerre három módszert is alkalmaz: 1. a teleologikus módszert, 2. a preambulumra utaló rendszertani és 3. a történeti módszer egy sajátos változatát.

Ad 1. Az objektív teleologikus értelmezésről az ímént szövegünk. A rendelkezések céljának megállapításához egyébként maga az Alaptörvény is tartalmaz útmutatót a 28. cikkben (lásd fent).

Ad 2. A preambulumnak egyrészt szimbolikus funkciójuk van, másrészt pedig a jogértelmezést segítik (önálló kötelezést nem írhatnak elő, normatív erejük tehát csökkentett). A preambulum (vagyis a Nemzeti hitvallás) értelmezési segédletként való használata tehát akkor is fennállna, ha erre nem utalna a (3) bekezdés.

Ad 3. A történeti alkotmányra való hivatkozással szemben több kifogás is megfogalmazható. Az első és legkézenfekvőbb, hogy nem egyértelmű, mit is jelent ez tulajdonképpen. A történeti alkotmány egyrészt bizonyos alapvető doktrínákat és szokásjogot jelent, másrészt pedig a tartalmilag legfontosabb alkotmányjogi tárgyú törvények sorát (kezdve Szent István törvényeitől az Aranybullán át az 1848-as törvényekig), azonban

46 675/B/2001. AB hat., ABH 2002, 1320, 1344–1345.

47 Ezekről az érvekről bővebben François OST: „L’interprétation logique et systématique et le postulat de rationalité du législateur” in Michel van de KERCHOVE (szerk.): *L’interprétation en droit. Approche pluridisciplinaire* (Bruxelles: Facultés universitaires Saint Louis 1978) 97–184, kül. 159–177.

48 James HOLLAND – Julian WEBB: *Learning Legal Rules* (Oxford: Oxford University Press 62006) 234–236.

49 Az *argumentum ad absurdum*hoz lásd SZABÓ Miklós: *Ars juris. A jogdogmatika alapjai* (Miskolc: Bíbor 2005) 210.

e törvények pontos listája nem tisztázott.⁵⁰ Másrészt a történeti alkotmány számos olyan elemet tartalmaz, amelyek ma már vagy értelmezhetetlenek (mert a rendi államhoz kötődnek), vagy elfogadhatatlanok (egyes kegyetlen büntetések, a szabadságjogok korlátozása stb.). A szöveg ezek kiszűrésére alkalmazza a „vívmányai” kifejezést (amely az EU-jogi *acquis*-re emlékeztet, bár ott az inkább tágítja a *corpus*, itt ellenben szűkíti), és ezáltal csak olyan elemek vehetők figyelembe, amelyek megfelelnek a modern alkotmányosság követelményeinek. Ezeket egyrészt nemzetközi jogi emberi jogi egyezmények [amelyek jogértelmezési segédletként való használatát a Q) cikk (2) bekezdése írja elő közvetve a jogalkalmazó számára is: annak fényében kell értelmezni magát az R) cikk (3) bekezdését is], másrészt maga az Alaptörvény tartalmazza. A történeti alkotmányra való utalásnak ezért érdemi jogkövetkezménye nem lehet, esetleg érveléscsízító szereppel előkerülhetnek majd jogtörténeti utalások az Alkotmánybíróság határozataiban. Vagyis olyan eredményre nem vezethet ez a fajta értelmezés, amelyet a jogtörténeti utalások nélkül ne kapott volna meg a jogalkalmazó. A történeti alkotmányra utalás jogi szempontból tehát tautologikus.⁵¹

4. Az Alaptörvény további, a jogértelmezésre vonatkozó rendelkezései

4.1 A nemzetközi joggal konform értelmezés követelménye: Alaptörvény Q) cikk

Q) cikk (2) Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját. (3) Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. [...]

Az Alaptörvény Q) cikke az Alkotmány 6. § és 7. § utóda. A Q) cikk (2)–(3) bekezdése érdemi újdonságot nem tartalmaz, a pusztán a szöveg alapján sokféleképpen értelmezhető 7. § általánosan bevett értelmét (ti. a nemzetközi jog és a magyar jog viszonyának transzformációs felfogása; kivéve a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, amelyeknél generális adopciónak utal a szöveg) kodifikálja az új megfogalmazás. A (2) bekezdésben egyértelművé válik, hogy a rendes bíróságok jogszabály alkotmányellenessége címén az Alkotmánybírósághoz fordulhatnak, ha a kérdéses jogszabály ellentmond a Magyarországra kötelező nemzetközi jognak.⁵²

A (2) és (3) bekezdés egyúttal jogértelmezési kötelezettséget is ró a jogalkalmazásra. A nemzetközi joggal összhangban történő értelmezés (a *völkerrechtskonforme Auslegung* vagy *Völkerrechtsfreundlichkeit*⁵³) alkotmányos követelménye szerint az Alkotmányt és a többi belső jogszabályt úgy kell értelmezni, hogy „a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályai valóban érvényesüljenek”.⁵⁴ Ez az elv addig terjedhet, ameddig a belső jogszabály nemzetközi joggal konform értelmezése nem jelenti magának az alkotmánynak a sérelmét. Ez utóbbit azonban erősen relativizálja, hogy magát az Alkotmányt (a jövőben:

az Alaptörvényt) is a nemzetközi jog fényében kell értelmezni a Q) cikk (2) és (3) bekezdése miatt.

4.2 Az EU-joggal konform értelmezés követelménye: Alaptörvény E) cikk

E) cikk (2) Magyarország az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján – az alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig – az Alaptörvényből eredő egyes hatásköreit a többi tagállammal közösen, az Európai Unió intézményei útján gyakorolhatja. [...]

50 Már csak azért sem, mert jogszabálytanilag sokkal kezdetlegesebb volt a jogrendszer. A XVI. században az ekkor szükséges az első *Corpus Iuris Hungarici* elkészítését (amely egy privát gyűjtemény), hogy nagyon sok régi törvény egyszerűen feledésbe merült. Egy ilyen (hivatalos teljes jogszabálylistával sosem rendelkező) jogrendszerben nem lehetett egy új törvény kibocsátásakor listázni, hogy milyen vele ellentétes jogszabályokat kell hatályon kívül helyezni. Az újabb törvények ezért a régieket akkor is derogálták, ha kifejezett hatályon kívül helyezésükről az új törvény nem rendelkezett (mai kifejezéssel: materiális derogációt alkalmaztak). Vagyis a történeti alkotmány nem tudott egymásnak ellentmondó párhuzamos szabályokat szülni a materiális derogáció alkalmazása miatt. Így ha a preambulumból idézett rendelkezés a történeti alkotmány tételes hatályba léptetését is jelenti (mint ahogy nem jelenti, hiszen *preambulumbeli* rendelkezésként ilyen normatív erővel eleve nem bírhat), annak csak azok a részei lennének alkalmazhatók ma, amelyek a 2011. évi Alaptörvénnyel nem ellentétesek. Vagyis (feltételezve, hogy az Alaptörvény az alkotmányjogi kérdéseket kimerítően rendez) a történeti alkotmányosság belső logikája szerint is tautologikus az utalás, ennek alapján tehát semmiképpen sem lehetne középkori szabályokat előszedegetni. A derogáció különféle fajtáihoz lásd bővebben JAKAB András: *A magyar jogrendszer szerkezete* (Budapest–Pécs: Dialóg Campus 2007) 87–88, 96, 107.

51 Hasonló megközelítéssel SZENTE Zoltán: „A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben” *Közjogi Szemle* 2011/szeptember 1–13, kül. 9–10. SÓLYOM László felvetette, hogy a történeti alkotmány alatt az AB 1990 óta megalkotott joggyakorlatot kell érteni. Lásd SÓLYOM László: „A kétharmad nem törtszám” [SÓLYOM László az alkotmányosság távlatairól. STUMPF András interjúja] *Heti Válasz* 2011/16. (2011. április 21.) 40–42. Ez vélhetően nagyon eltérne az alkotmányozók szándékától, de kétségtelenül megvan az az előnye, hogy az alkotmány kérdéses szavainak így valami elfogadható értelmet adhatunk, és nem szükséges azokat az alkotmány többi rendelkezésére (és a józan észre) tekintettel kiüresítenünk. Az, hogy melyiket követi vajon az AB a jövőben, egyelőre nehezen megjósolható.

52 SONNEVEND Pál: „Mit hoz az új alkotmány a gyakorló jogásznak?” [interjú] HVG-Orac; http://www.hvgorac.hu/sites/portal/Default.aspx?page=journal&article=interju_sonnevend.htm.

53 A „nemzetközi joggal összhangban történő értelmezés”, ill. a „nemzetközi jognak való kedvezés”. Lásd JAKAB András: *A jogszabálytan főbb kérdéseiről* (Budapest: Uniós 2003) 131.

54 53/1993. (X. 13.) AB hat., ABH 1993, 323, 327. Hasonlóképpen: 4/1997. (I. 22.) AB hat., ABH 1997, 41, 51.

Az Alaptörvény E) cikke az Alkotmány 2/A. § utóda, tartalmi újdonságot nem tartalmaz, csupán kodifikációs szempontból csiszoltak a szövegen. A rendelkezés továbbra is implikálja a jogszabályoknak az EU-joggal konform értelmezését (ún. közvetett hatály), ami részben tehát belső alkotmányos, részben pedig EU-jogi kötelezettség a bíróságokon.⁵⁵ Magát az EU-jogot mindig annak belső értelmezési követelményeivel összhangban kell értelmezni (azon belül különösen is az *effet utile* doktrínát kell alkalmazni, amely maga is a teleologikus értelmezés egyik fajtája, lásd fent).⁵⁶

5. Az Alaptörvény bírói jogértelmezésre vonatkozó rendelkezéseinek új intézményes kontrollja: az alkotmányjogi panasz

24. cikk (2) Az Alkotmánybíróság [...]

b) bírói kezdeményezésre felülvizsgálja az egyedi ügyben alkalmazott jogszabálynak az Alaptörvénnyel való összhangját;

c) alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja az egyedi ügyben alkalmazott jogszabálynak az Alaptörvénnyel való összhangját;

d) alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja a bírói döntésnek az Alaptörvénnyel való összhangját; [...]

f) vizsgálja a jogszabályok nemzetközi szerződésbe ütközését; [...]

(3) Az Alkotmánybíróság [...]

b) a (2) bekezdés d) pontjában foglalt hatáskörében megsemmisíti az Alaptörvénnyel ellentétes bírói döntést; [...]

Az Alaptörvény 24. cikke az Alkotmány 32/A. § utóda. Legfontosabb változás az *actio popularis* helyett német mintára az ún. valódi alkotmányjogi panasz bevezetése. Ez azt jelenti, hogy alkotmányjogi szempontból (tehát nem általában a törvényértelmezés helyességét vizsgálva vagy perbeli bizonyítási ügyeket felülbíráva) a jövőben az Alkotmánybíróság megsemmisítheti a bírói ítéleteket. Ez fontos abból a szempontból, hogy a mindennapi joggyakorlatban is élő normává váljék az alkotmány (az Alaptörvény), ami eddig igencsak korlátozottan volt így.⁵⁷ Implicite eddig is kötelezte erre az Alkotmány a bíróságokat (70/K. §),⁵⁸ a köteletség azonban innentől fogva explicit lesz.

Kérdés, vajon mennyiben fogja számon kérni az Alkotmánybíróság a fenti jogértelmezési elvek rendes bírósági alkalmazását. Vagyis indok lehet-e alkotmányjogi panasz keretében egy ítélet megtámadására az, ha nem alkalmazta a bíróság az objektív teleologikus értelmezést. A válasz az, hogy a törvények teleologikus értelmezésének elmaradása nem, de az Alaptörvény objektív teleologikus értelmezéséé igen, ugyanis az Alaptörvény hatályba léptető aktusa (*Magyarország Alaptörvényének átmeneti rendelkezései* 21. cikk) és az új alkotmánybírói jog törvény (2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról 26–27. §) tisztázza, hogy alkotmányjogi panasz csak valamely alapjogi rendelkezés megsértésére alapulhat. Az Alaptörvény 28. cikke azonban nem alapjogi rendelkezés (az alapjogi rendelkezések az Alaptörvény római számozású cikkeiben található). Magukat az alapjogi rendelkezéseket azonban már a fenti jogértelmezési elvek fényében kell értelmezni, és az alkotmányjo-

gi panaszt is ilyen módon értelmezett alaptörvényi rendelkezésekkel kell indokolni. Vagyis az Alaptörvény előírja a törvények objektív teleologikus értelmezését, de eljárásilag nincs rá mód, hogy valaki ezt az Alkotmánybíróságon kényszerítse ki. A törvényértelmezéssel kapcsolatban az Alkotmánybíróság csupán az alkotmánykonform, sőt azon belül is csak az alapjogkonform értelmezést fogja tudni ellenőrizni.

6. Zárszó

Az Alaptörvény bírói jogértelmezésre vonatkozó legfontosabb újítása az objektív teleologikus értelmezés előírása. A félreértések elkerülése végett még egyszer hangsúlyozom, hogy ez *nem* a miniszteri indokolások kötelező idézgetését jelenti. A miniszteri indokolások ugyanis a jogalkotó (szubjektív) célját fogalmazzák meg, és nem a jogszabály (objektív) célját. Az objektív cél nem olvasható ki semmilyen titkos könyvből: annak megállapításához gondolkodni („spekulálni”) kell. Vajon milyen értelmes (erkölcsös és/vagy gazdaságos, amely a józan ész szerint a közjót elősegíti) cél állhat az alkalmazandó rendelkezés mögött? Vajon milyen társadalmi problémát kíván megoldani? A rendelkezés tehát első ránézésre csak egy újabb feladat a bírácoknak, de valójában egy igen erős felhatalmazási rendelkezésről van szó. A bírák határozhatják meg ugyanis, hogy mit jelent a 28. cikkben szereplő „a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos cél”; a szóban forgó igen általános kitételeket a bírák fogják tartalommal megtölteni.⁵⁹ Minél tovább kerülnek ennek során a bírák a szöveg szó szerinti értelmétől, annál alaposabb érvelésre (vagyis a lehetséges ellenérvek megválaszolására, a saját objektív teleologikus érveik részletesebb kifejtésére) lesz szükség az indokolásokban.

55 Az EU-jog közvetett hatályához lásd FICSOR Mihály: „Megjegyzések az európai közösségi jog és a nemzeti alkotmány viszonyáról. I. rész” *Magyar Jog* 1997/8. 468.

56 Giulio ITZCOVICH: „The Interpretation of Community Law by the European Court of Justice” *German Law Journal* 2009. 537–560; <http://www.german-lawjournal.com/index.php?pagelD=11&artID=1106>.

57 BENCZE Máttyás: „Díszítőelem, álcázóháló vagy tartóoszlop? A magyar büntetőbírói gyakorlat viszonya az alkotmányhoz” *Fundamentum* 2007/3. 5–21; D. TÓTH Balázs et al.: „Alkotmányos és nemzetközi emberi jogi követelmények a rendes bíróságok gyakorlatában” in FLECK Zoltán (szerk.): *Bíróságok mérlegen II. A szervezettől a jogértelmezési gyakorlatig* (Budapest: Pallas 2008) 75–184; BENCZE (14. lj.) 77–108.

58 JAKAB András – VINCZE Attila: „70/K. § [Alapjogok érvényesíthetősége a bíróságokon]” in JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja* (Budapest: Századvég 2009) 63. msz.

59 Az Alaptörvény szövege nem foglal állást arról sem, hogy értékracionális („erkölcsös”) vagy célracionális („gazdaságos”) teloszt állapítson meg a jogalkalmazó, vagyis a bíró lehetőségeit nem szűkíti a szöveg. Az értékracionális és a célracionális gondolkodásmódhoz részletesebben lásd KOVÁCS András: „A bírói döntések karakterisztikája komplex problémák esetén, az ítéleti indokolás meggyőző erejének egyes kérdései” *Állam- és Jogtudomány* 2006. 269–289.

A korábbi szocialista felfogással szemben, ahol a társadalmi problémákon való gondolkodás és az arra való válaszkérés csak a törvényhozó feladata és privilégiuma volt, az új Alaptörvény felfogásában ez a teher (egyben felelősség és hatalom) részben a bírakat terheli. A törvényhozó reakcióideje jóval hosszabb, mint a bíróságoké, és kapacitása is kisebb (hiszen csak egy van belőle). Tekintettel azonban arra, hogy jelenleg a magyar bíróságok mentalitása idegenkedik ettől a régi-új feladattól, az Alaptörvény kifejezetten kötelezi az új lehetőségek kreatív kihasználására a bíróságokat. Ha ezt a paradigmaváltást sikerül elérni, akkor (a) a magyar jogrend a jelenleginél hatékonyabban fog működni (a változó társadalmi környezethez részben a bírák is hozzá tudják igazítani értelmezéssel a jogszabályokat),⁶⁰ és (b) a lakosság nem fogja a jogászokat és azon belül a bírókat cinikus embereknek látni, akik csak jogot szolgáltatnak, de nem igazságot.⁶¹ Ez utóbbi két cél tekinthető az Alaptörvény 28. cikk vonatkozó része objektív *telos*ának.

Jakab András Schumpeter Fellow • Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Heidelberg • ajakab@mpil.de

60 GALLIGAN–MATCZAK (23. lj.) 34.

61 Azt nyugat-európai bírák is bevallják esetleg (a többségük titokban, az exhibicionistábbak nyíltan), hogy a jog alkalmazása során néha nem sikerül igazságos ítéletet hozniuk. Nálunk azonban sokaknál sajnos a „jogot szolgáltatunk és nem igazságot” mondat nem csupán egy szégyellősen bevaltott kudarcélmény, hanem büszkén felvállalt hitvallás. Ezt cinizmusnak gondolom, és ráadásul a bírói *hivatás* (más országokban vagy akár a magyar jogtörténetben) elfogadott ethoszától is nagyon távol áll. Azaz egyúttal egy *súlyos szakmai félreértésről* is szó van.